

Raportowanie CSR w piśmiennictwie naukowym – analiza bibliometryczna

Łukasz Matuszak, Ewa Różańska*

Streszczenie: *Cel* – Prezentacja wyników analizy bibliometrycznej publikacji naukowych z obszaru raportowania społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa (CSR), które zostały opublikowane w latach 1945–2017 w bazie Web of Science.

Metodologia badania – W badaniu wykorzystano główne metody analizy bibliometrycznej oraz posłużono się oprogramowaniem HistCite, które jest narzędziem dedykowanym do tego typu analiz.

Wynik – Badanie pozwoliło ujawnić zmiany w piśmiennictwie naukowym w obszarze raportowania CSR. Zidentyfikowano autorów oraz publikacje mające istotne znaczenie dla rozwoju obszaru badawczego.

Oryginalność/wartość – Zgodnie z najlepszą wiedzą autorów, niniejsze badanie jest pierwszym w Polsce badaniem bibliometrycznym opartym o zaprezentowaną metodologię i jednocześnie dotyczącym raportowania CSR. Badanie pozwoliło lepiej zrozumieć ewolucję raportowania CSR jako obszaru badań rachunkowości. Badanie zostało przeprowadzone przy wykorzystaniu narzędzia HistCite, obiektywizującego wyniki analizy. Narzędzie to pozwoliło także na wizualizację powiązań między publikacjami w postaci histogramu. Ograniczeniem badania jest między innymi fakt, że badanie obejmuje tylko jedną bazę danych.

Słowa kluczowe: raportowanie CSR, analiza bibliometryczna, HistCite

Wprowadzenie

Współcześnie uznaje się, że podstawowym celem przedsiębiorstwa jest maksymalizowanie wartości przedsiębiorstwa dla jego interesariuszy. Zwraca się przy tym uwagę, że na tworzoną w przedsiębiorstwie wartość mają wpływ nie tylko czynniki finansowe, ale także społeczne i środowiskowe aspekty działalności stanowiące elementy koncepcji społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa (*corporate social responsibility* – CSR). Informacje społeczne i środowiskowe były dotychczas elementem dobrowolnych ujawnień przyjmując często formę osobnego raportu CSR niepowiązanego ze sprawozdaniem finansowym. Jednak znaczenie raportowania CSR istotnie wzrosło wraz z przyjętą w 2014 roku Dyrektywą 2014/95/UE (Dyrektywa, 2014) w sprawie ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy, która to na gruncie prawa krajowego została wdrożona nowelizacją ustawy o rachunkowości (Ustawa, 2016), która weszła w życie 1 stycznia 2017 roku. Zmiany te nobilitowały do rangi regulacji

* dr Łukasz Matuszak, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, e-mail: lukasz.matuszak@ue.poznan.pl; dr Ewa Różańska, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, e-mail: ewa.rozanska@ue.poznan.pl.

powszechnie obowiązującej określone ujawnienia z zakresu CSR, uznając istotne ich znaczenie przy podejmowaniu decyzji przez interesariuszy. Akceptując znaczenie raportowania CSR, w niniejszym artykule podjęto próbę identyfikacji obszaru badawczego raportowania CSR wykorzystując do tego celu analizę bibliometryczną.

Biorąc po uwagę globalny charakter upowszechniania się wiedzy naukowej, a także jej zmienność, współcześni badacze stają niejednokrotnie przed problemem syntetycznej analizy ogromnej ilości publikacji naukowych pozwalającej na wychwycenie publikacji najbardziej znaczących dla rozwoju danego obszaru badawczego na zidentyfikowanie głównych nurtów badawczych w danym obszarze czy też zależności między nimi. Narzędziem pozwalającym na przeprowadzenie tego typu analiz jest bibliometria. Bibliometria definiowana jest jako zastosowanie metod ilościowych do badania stanu i tendencji rozwojowych piśmiennictwa, najczęściej na podstawie różnego rodzaju bibliografii (Stefaniak, 2008, s. 18; Pindlowa, 1989). Innymi słowy jest to ilościowa analiza publikacji zorientowana na dostarczanie informacji dotyczących rozwoju danego obszaru badawczego.

Kincewicz i in. (2012) wskazują, że bibliometrię można wykorzystać między innymi do: przewidywania przyszłych kierunków badań naukowych w danym obszarze, identyfikowania luk badawczych poprzez określenie obszarów wymagających badań, określania powiązań między obszarami badań, identyfikowania obszarów charakteryzujących się wysokim nasyceniem prowadzonych badań czy też analizy tendencji w danym obszarze badań.

W badaniach bibliometrycznych analizie poddaje się zależności między publikacjami naukowymi z danego obszaru badawczego, uzyskując w ten sposób wgląd w sieć powiązań między nimi. Jednym z głównych elementów bibliometrii jest analiza cytowań. Cytat jest odwołaniem w danej publikacji do publikacji wydanej wcześniej. Publikacja odwołująca się do innej jest „dokumentem cytującym”, zaś ta która jest przywoływana jest „dokumentem cytowanym” (Smith, 1981; King, 1987). Analiza cytowań polega na liczeniu odwołań do danego dokumentu w okresie od jego publikacji (Smith, 1981; King, 1987). Częstotliwość z jaką dokument jest cytowany jest traktowana jako miara wpływu lub oddziaływania tego dokumentu w danym obszarze badawczym (Garfield, 1979). Zakłada się bowiem, że osoba cytująca daną publikację uznaje jej wartość naukową¹. Innymi słowy, publikacje często cytowane wnoszą znaczącą wartość do nauki i mogą być traktowane jako pozycje „wpływowe” (Webster, 2001). Poprzez cytowanie dokumentu następuje samoistne rozprzestrzenianie się wiedzy od wcześniejszej oryginalnej publikacji do prac późniejszych (Olczyk, 2015). Z drugiej strony dokumenty cytujące inne publikacje wskazują zakres podobnych publikacji dotyczących danego zagadnienia. Dlatego uznaje się, że cytowanie publikacji może być wyrazem porządkowania i grupowania wiedzy.

Celem artykułu jest zaprezentowanie wyników analizy piśmiennictwa w obszarze raportowania CSR w bazie Web of Science w okresie od 1945 do 2017. Przegląd ma pozwolić zidentyfikować autorów oraz publikacje, które miały znaczący wpływ na rozwój obszaru badawczego, a w szczególności:

- zidentyfikować dynamikę zmian zainteresowania problematyką raportowania CSR,

---

¹ Założenie to nie jest wolne od pewnych ograniczeń o czym pisze przykładowo Nowak (2006, s. 103–104).

- określić najczęściej cytowane publikacje oraz efektywność publikacyjną autorów,
- zidentyfikować powiązania między publikacjami,
- określić czasopisma mające największe znaczenie dla rozwoju badań w obszarze raportowania CSR.

W artykule wykorzystano metodę analizy trendu w zakresie liczby publikacji oraz metodę analizy cytowań. Do analizy wykorzystano oprogramowanie HistCite oraz narzędzia analizy danych dostępne w bazie Web of Science.

W części pierwszej artykułu zaprezentowano sposób pozyskania danych oraz metodologię badania. W części drugiej zaprezentowano wyniki analizy bibliometrycznej. W części trzeciej podsumowano badanie i zaprezentowano wnioski.

1. Dane i metodyka badania

Dane do analizy bibliometrycznej pozyskano z bazy Thomson Reuters Web of Science. Lokalna baza danych została utworzona z bazy Thomson Reuters Web of Science w dniu 24 lutego 2017 roku². Uwzględniono następujące indeksy: SCI-EXPANDED, SSCI, CPCI-S, CPCI-SSH. Wyszukiwane frazy przy zastosowaniu funkcji „LUB” brzmiały: „CSR reporting” lub „corporate social responsibility reporting” lub „corporate social reporting”. Następnie uzyskane wyniki ograniczono ze względu na typ dokumentu oraz kategorię, a mianowicie: Document types: Articles, Proceedings³; Web of Science Categories: Business, Management, Business Finance, Environmental studies, Ethics, Economic. Zakres czasowy wyszukiwania obejmował lata 1945–2017. Łącznie w bazie lokalnej znalazło się 144 publikacji. Zidentyfikowane publikacje zostały następnie poddane analizie przy wykorzystaniu oprogramowania HistCite.

2. Wyniki analizy

W pierwszej kolejności określono główne wskaźniki bibliometryczne dotyczące stworzonej bazy lokalnej, które zaprezentowano w tabeli 1. W bazie lokalnej znalazło się 144 publikacje. Relacja liczby autorów do liczby publikacji wynosi 2 co oznacza, że przeciętnie każda publikacja ma prawie dwóch autorów. Wskazuje to i potwierdza praktykę pisanie artykułów we współautorstwie. Relacja liczby publikacji do liczby czasopism, w których zostały opublikowane artykuły wynosi w przybliżeniu 2 (średnio dwie publikacje zostały opublikowane w jednym czasopiśmie), co wskazuje na ich znaczne rozproszenie w obrębie

² Baza Web of Science zawiera czasopisma, które spełniają pewne określone wymogi, o których szerzej pisze Krysztosiak-Szopa (2006, s. 5). O ważności tej bazy świadczy też fakt, że na jej podstawie przygotowuje się tzw. Listę Filadelfijską czasopism oraz wskaźnik Impact Factor (De Bellis, 2009, s. 187).

³ Kryterium wyszukiwania „Articles, Proceedings” oznacza, że w bazie zostały uwzględnione jedynie artykuły naukowe i materiały konferencyjne. Nie uwzględniono innych form publikacyjnych np. książek, rozdziałów w monografiach itp.

publikatorów. Sytuację poprawia nieco relacja średniej liczby autorów do liczby czasopism, która wynosi trzech autorów na jedno czasopismo. W wyszukanych publikacjach powołano się łącznie na 6446 pozycji literaturowych. Ponadto, 144 publikacje były cytowane w ramach bazy lokalnej 106 razy, a 2110 razy w ramach całej bazy Web of Science.

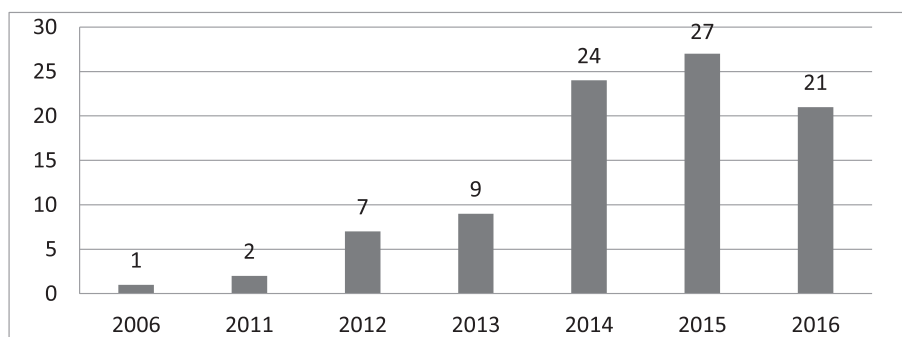
Tabela 1

Główne wskaźniki bibliometryczne w bazie lokalnej

Analizowane lata: 1945–2017	Liczba publikacji: 144
Liczba autorów: 269	Liczba czasopism: 76
Liczba języków artykułów: 3	Liczba instytucji: 170
Liczba krajów: 37	Liczba wyrazów: 460
Rodzaj dokumentu: 2	Liczba pozycji bibliograficznych: 6446
Liczba lokalnych cytowań: 106	Liczba globalnych cytowań: 2110

Źródło: opracowanie własne na podstawie stworzonej lokalnej bazy publikacji.

Analiza szeregów czasowych polegała na określeniu liczebności publikacji w bazie lokalnej dotyczących raportowania CSR w latach podlegających analizie. Wyniki analizy zaprezentowano na rysunku 1. Numer nad kolumną wykresu określa liczbę publikacji. Pierwsza publikacja, która w tytule lub w abstrakcie lub w słowach kluczowych miała określenie raportowanie CSR została opublikowana w 1976 roku na łamach *Atlanta Economic Review*. Jej autorami byli J.J. Benjamin, K.G. Stanga, R.H. Strawser i nosiła tytuł *Corporate Social Reporting – Views of Bankers*. Od 1976 roku do 2008 roku (32 lata) liczba publikacji utrzymywała się przeciętnie na poziomie jednej publikacji co dwa lata. Odbicie tego trendu można zaobserwować od 2009 roku. W okresie 2009–2016 opublikowanych zostało 108 artykułów (co stanowi 75% wszystkich publikacji zgromadzonych w bazie lokalnej), przy czym najwyższą liczebność publikacji można zaobserwować w 2015 roku (30 publikacji).

Rysunek 1. Liczba publikacji dotyczących raportowania CSR w latach 1976–2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie stworzonej lokalnej bazy publikacji.

Naukowa produktywność autorów w bazie lokalnej została zanalizowana poprzez obliczenie liczebności autorów względem liczby publikacji, co zaprezentowano w tabeli 2. Analiza wykazała, że większość autorów (86%) publikowało w analizowanym okresie 1 artykuł. Z kolei jedynie jeden autor napisał w analizowanym okresie 5 artykułów. Wyniki analizy potwierdzają prawo Lotki⁴ mówiące, że niewielka liczba autorów publikuje dużo, podczas gdy większość ma małą liczbę publikacji.

Tabela 2

Liczba publikacji napisanych przez poszczególnych autorów w obszarze raportowania CSR

Liczba autorów	Liczba publikacji danego autora	Udział w łącznej liczbie autorów (%)
232	1	86,2
28	2	10,4
8	3	3,0
0	4	0
1	5	0,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie stworzonej lokalnej bazy publikacji.

W celu określenia wkładu danego autora dla rozwoju obszaru badawczego dotyczącego raportowania CSR poddano analizie cytowania poszczególnych publikacji. Zestawienie 15 autorów najczęściej cytowanych w bazie lokalnej zaprezentowano w tabeli 3. Autorem jednej publikacji, którą cytowano najczęściej (11 razy) był R. Hooghiemsta. Dalej w kolejności byli P. Bouvain i S. Chen, mający w bazie lokalnej po jednej publikacji i po 9 lokalnych cytowań.

Tabela 3

Klasyfikacja autorów o największej liczbie cytowań lokalnych

Klasyfikacja	Autor	Liczba lokalnych cytowań (LCS)	Liczba publikacji autora (N)	LCS / N
1	2	3	4	5
1	Hooghiemsta R.	11	1	11
2	Bouvain P.	9	1	9
3	Chen S.	9	1	9
4	Dhaliwal D.S.	8	1	8
5	Kolk A.	8	3	2,67

⁴ Badacze z obszaru bibliometrii zwrócili uwagę na istnienie zależności statystycznych, które nazwali prawami. Prawa te nie obowiązują bezwzględnie (Nowak, 2006 s. 65–66). Przykładowo są to: prawo Lotki dotyczące tendencji w zakresie produktywności naukowej liczby publikacji danego autora, prawo Zipfa dotyczące częstotliwości występowania określonych pojęć, w tym słów kluczowych (Nowak, 2006 s. 75, 90–91).

1	2	3	4	5
6	Li O.Z.	8	1	8
7	Tsang A.	8	1	8
8	Yang Y.G.	8	1	8
9	Cooper S.M.	6	1	6
10	Owen D.L.	6	2	3

Źródło: opracowanie własne na podstawie stworzonej lokalnej bazy publikacji.

W celu określenia znaczenia danej publikacji dla rozwoju obszaru badawczego dotyczącego raportowania CSR poddano analizie cytowania poszczególnych publikacji. Zestawienie tytułów publikacji wraz z nazwą czasopisma o największej liczbie cytowań prezentuje tabela 4⁵. Publikacją, która miała największy wpływ na rozwój obszaru badawczego dotyczącego raportowania CSR był artykuł R. Hooghiemstry *Corporate Communication and Impression Management – New Perspectives Why Companies Engage in Corporate Social Reporting* opublikowany na łamach „Journal of Business Ethics” w 2000 roku. Autor zwraca uwagę, że dotychczasowe badania w obszarze raportowania CSR wykorzystywały teorię legitymizacji jako ramę teoretyczną. W badaniach tych ujawnienia CSR były traktowane jako odpowiedź przedsiębiorstw wynikającą zarówno z presji społecznej jak i z rosnących zainteresowań mediów. Ponadto w badaniach traktowano ujawnienia CSR jako odrębny obszar informacyjny. R. Hooghiemstra sugeruje, aby traktować system informacyjny przedsiębiorstwa jako nadrzędny, w ramach którego podejmowane badania dotyczące raportowania CSR. Centralnym punktem badań ma być „wizerunek i tożsamość przedsiębiorstwa”. Syntetyczne omówienie opinii autorów i najważniejszych wniosków w pozostałych publikacjach zaprezentowano w tabeli 5.

Tabela 4

Klasyfikacja publikacji w bazie lokalnej o największej liczbie cytowań

Autor publikacji	Tytuł publikacji	Miejsce publikacji	LCS
1	2	3	4
Hooghiemstra R.	<i>Corporate Communication and Impression Management – New Perspectives Why Companies Engage in Corporate Social Reporting</i>	Journal of Business Ethics	11
Chen S., Bouvain P.	<i>Is Corporate Responsibility Converging? A Comparison Of Corporate Responsibility Reporting in the USA, UK, Australia, and Germany</i>	Journal of Business Ethics	9
Dhaliwal D.S., Li O.Z., Tsang A., Yang Y.G.	<i>Voluntary Nonfinancial Disclosure and the Cost of Equity Capital: The Initiation of Corporate Social Responsibility Reporting</i>	Accounting Review	8

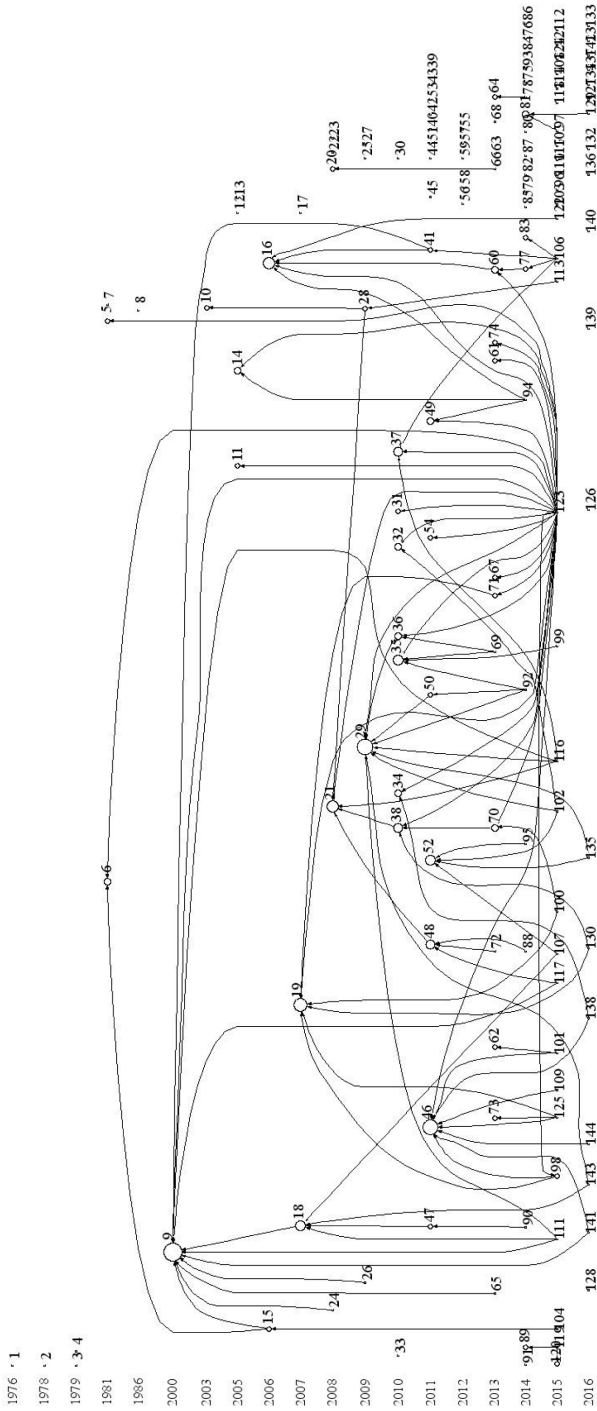
⁵ Na zaakcentowanie zasługuje publikacja, której autorami są polscy badacze: E.I Szczepankiewicz oraz P. Mucko, pod tytułem „CSR Reporting Practices of Polish Energy and Mining Companies” opublikowana w 2016 roku w czasopiśmie Sustainability. Jednak ze względu na brak cytowań nie została włączona do tabeli nr 4.

1	2	3	4
Cooper S.M., Owen D.L.	<i>Corporate Social Reporting and Stakeholder Accountability: The Missing Link</i>	Accounting Organizations and Society	6
Vuontisjarvi T.	<i>Corporate Social Reporting in the European Context And Human Resource Disclosures: An Analysis of Finnish Companies</i>	Journal of Business Ethics	5
Reynolds M., Yuthas K.	<i>Moral Discourse and Corporate Social Responsibility Reporting</i>	Journal of Business Ethics	5
Golob U., Bartlett J.L.	<i>Communicating about Corporate Social Responsibility: A Comparative Study of CSR Reporting in Australia and Slovenia</i>	Public Relations Review	4
Mio C.	<i>Corporate Social Reporting in Italian Multi-Utility Companies: An Empirical Analysis</i>	Corporate Social Responsibility and Environmental Management	4
Fortanier F., Kolk A., Pinkse J.	<i>Harmonization in CSR Reporting MNEs and Global CSR Standards</i>	Management International Review	4
Morhardt J.E.	<i>Corporate Social Responsibility and Sustainability Reporting on the Internet</i>	Business Strategy and the Environment	3

Źródło: opracowanie własne na podstawie stworzonej lokalnej bazy publikacji.

Poza identyfikacją najczęściej cytowanych publikacji ważne jest także zidentyfikowanie powiązań między nimi. W tym celu w oprogramowaniu HistCite wybrano funkcję Graph Maker, za pomocą której wygenerowano histogram. Histogram cytowań jest narzędziem służącym do wizualizacji powiązań między publikacjami w ramach bazy lokalnej. Na osi pionowej odłożono lata publikacji zaś na osi poziomej węzłowe punkty sieci cytowań (kwadraty na histogramie) oznaczające daną publikację. Wielkość węzła wyraża liczbę cytowań w bazie lokalnej. Histogram sporządzono w oparciu o wszystkie 144⁶ publikacje z bazy lokalnej. Linie zakończone strzałkami łączą poszczególne punkty węzłowe i wskazują zależności między publikacjami, tj. od publikacji późniejszej (cytującej) do publikacji wcześniejszej (cytowanej). Kształt histogramu może świadczyć o tym, że publikacje z lat 1976-1986 mały niewielki wpływ na rozwój obszaru badawczego. Dopiero prace R. Hooghiemstry (węzeł 9), S. Chena, P. Bouvain (węzeł 29) czy D.S. Dhaliwala i in. (węzeł 46) inspirowały innych do podjęcia badań w omawianym obszarze. Analiza histogramu potwierdza także, że faktyczny początek badań w obszarze raportowania CSR przypada na początek XXI wieku.

⁶ Choć jak wskazuje Griffith i in. (1974), liczbę publikacji wynoszącą 50 można uznać za wystarczającą do zilustrowania ewolucji badań w danym obszarze oraz zachowania czytelności histogramu.

Rysunek 2. Historiograf dla 144 publikacji z bazy lokalnej o największej liczbie cytowań

Źródło: opracowanie własne na podstawie stworzonej lokalnej bazy publikacji.

Tabela 5

Podstawowe opinie i wnioski z badań najczęściej cytowanych publikacji

Autor i rok publikacji	Główne wnioski z przeprowadzonych badań
1	2
Hooghiemstra, 2000	Artykuł dotyczy ramy teoretycznej raportowania CSR. Autor zwraca uwagę, że dotychczasowe badania w obszarze raportowania CSR wykorzystują teorię legitymizacji jako ramę teoretyczną. W dotychczasowych badaniach ujawnienia CSR są traktowane jako odpowiedź przedsiębiorstw zarówno na presję społeczną jak i na rosnące zainteresowanie mediów. W szczególności zwraca się w nich uwagę, że wzrost ujawnień CSR odzwierciedla strategię mającą na celu zmianę percepcji społecznej o organizacji. Dlatego R. Hooghiemstra sugeruje, aby badaniach raportowania CSR traktować system informacyjny przedsiębiorstwa jako nadrzędną ramę, zaś centralnym punktem badań powinny być „wizerunek i tożsamość przedsiębiorstwa”.
Chen, Bouvain, 2009	Autorzy przeprowadzili badanie porównawcze ujawnień CSR w raportach spółek sporządzonych w oparciu o standard Global Compact w USA, Wielkiej Brytanii, Australii oraz w Niemczech. Celem badań było stwierdzenie czy członkostwo w Global Compact będzie miało znaczenie dla jakości raportowania CSR oraz czy pozwoli przezwyciężyć trudności standaryzacji raportowania takie jak czynniki specyficzne dla kraju czy branży. Badania wykazały, że członkostwo w Global Compact ma znaczenie dla porównywalności informacji, ale jedynie w obszarze środowiska i pracowników. W pozostałych obszarach ujawnienia istotnie różnią się między krajami. Na tej podstawie wnioskowano o odmiennych uwarunkowaniach instytucjonalnych w poszczególnych krajach.
Cooper, Owen, 2007	Autorzy podejmują krytyczną analizę stanu działań instytucjonalnych w Wielkiej Brytanii mających na celu zwiększenie wpływu interesariuszy na zakres dobrowolnych i obligatoryjnych ujawnień CSR, co miałyby przyczynić się do wzmocnienia odpowiedzialności przedsiębiorstw. Autorzy konkludują, że oba rodzaje ujawnień (dobrowolne i obligatoryjne) nie ułatwiają działań ze strony interesariuszy organizacyjnych, a zatem nie mogą być postrzegane jako przejaw ich odpowiedzialności.
Dhaliwal, Li, Tsang, Yang, 2011	Autorzy badali potencjalne korzyści, rozumiane jako obniżkę kosztu kapitału własnego jednostki, związane z rozpoczęciem przez jednostkę dobrowolnych ujawnień CSR. Wyniki badania pokazały, że jednostki, które wykazywały w latach poprzednich wysoki koszt kapitału mają tendencję do rozpoczynania ujawnień CSR w danym roku. W jednostkach, które w danym roku rozpoczynają ujawnianie informacji z obszaru CSR i mają w tym obszarze znaczące dokonania, można obserwować w kolejnych latach obniżenie kosztu kapitału własnego oraz większe zainteresowania inwestorów instytucjonalnych oraz analityków. Ponadto absolutne błędy prognoz analityków dotyczących tych spółek są mniejsze. Autorzy zwrócili także uwagę, że firmy inicjujące raportowanie CSR wykorzystują korzyści niższego kosztu kapitału dokonując nowych emisji akcji.
Vuontisjarvi, 2006	Badanie dotyczy zakresu ujawnień o zasobach ludzkich w raportach rocznych największych fińskich spółek. Badanie ujawniło, że raportowanie społeczne jest na początkowym etapie rozwoju w Finlandii. Dokonywane przez spółki ujawnienia nie były spójne i porównywalne.

1	2
Reynolds, Yuthas, 2008	Badanie dotyczyło raportowania CSR, które jest przedstawione w perspektywy moralnej. Autorzy poddali analizie szereg wytycznych (GRI, EMAS itd.), a następnie zbadali ich powiązania z filozofią interesariuszy, z której wynika oczekiwanie zaangażowania na poziomie moralności. Autorzy konkludują, że zastosowanie podejścia interesariuszy wymaga nie tylko zaangażowania przy formułowaniu wymagań, ale także uczestnictwa w dyskusji o kluczowych aspektach przedsiębiorstwa takich jak misja, wartości, system zarządzania.
Golob, Bartlett, 2007	Badanie obejmuje porównanie wytycznych dotyczących raportowania CSR w Słowenii i Australii. We wnioskach wskazano, że różnice w ujawnieniach mają uwarunkowania kulturowe. W Australii główne ujawnienia obejmowały produkty, zarządzanie i kwestie finansowe, podczas gdy na Słowenii kwestie pracownicze, społeczne i środowiskowe. W przypadku obu krajów zwrócono uwagę na konieczność wdrażania bodźców motywujących do stosowania regulacji międzynarodowych w raportowaniu CSR.
Mio, 2010	Celem było zbadanie warunków mających wpływ na polepszenie jakości zrównoważonego, środowiskowego i społecznego raportowania wśród spółek notowanych na giełdzie we Włoszech. Badanie wskazało, że czynnikiem wpływającym na jakość raportów jest motywacja strategiczna.
Fortanier, Kolk, Pinkse, 2011	Badanie obejmowało ponadnarodowe korporacje (Multinational Enterprises – MNEs) i dotyczyło tego, czy przestrzeganie przez MNEs światowych standardów raportowania CSR (przyjętych np. przez ILO, OECD, ONZ, ISO) jest powiązane z mniejszymi różnicami między krajami i mniejszym wpływem efektu pochodzenia na raporty CSR. Ponadto zbadano czy surowość mechanizmów egzekwowania standardów ma wpływ na harmonizację sprawozdawczości. Badanie pozwoliło zaobserwować zwiększenie spójności raportowania u tych MNEs, które stosowały globalne standardy. Ponadto surowe mechanizmy egzekwowania standardów nie wpływały na większą spójność raportów. W konkluzji zwrócono uwagę, że globalne standardy i wytyczne przyczyniają się nie tylko do zwiększenia ogólnego zakresu ujawnień, ale także do ich harmonizacji między krajami, przez co zmniejsza się rola lokalnych instytucji w kształtowaniu praktyk CSR.
Morhardt, 2010	Badanie empiryczne dotyczyło wpływu wielkości jednostki na zakres ujawnień środowiskowych i społecznych na stronach internetowych 454 spółek z rankingu Global Fortune 500 i 1000. Badanie wykazało, że po osiągnięciu przez przedsiębiorstwo określonej wielkości mierzonej wielkością przychodów, raportowanie CSR nie wykazuje powiązania z wielkością przedsiębiorstwa (staje się niezależne od wielkości).

Źródło: opracowanie własne na podstawie stworzonej lokalnej bazy publikacji.

W celu określenia czasopisma mającego największe znaczenie dla rozwoju badań w obszarze raportowania CSR sporządzono ranking czasopism według liczby publikacji, co zaprezentowano w tabeli 6. W tabeli ujęto także łączną liczbę cytowań publikacji z danego czasopisma. Czasopismem, które można uznać za lidera rankingu, w którym od 2000 roku opublikowano 23 publikacje, cytowane 42 razy jest „Journal of Business Ethics”. Na drugim miejscu znalazło się „Corporate Social Responsibility and Environmental Management”, w którym od 2008 roku opublikowano 12 artykułów mających łącznie 12 cytowań. Trzecie miejsce pod względem liczby publikacji zajęło czasopismo „Business Strategy and The Environment” z łączną liczbą 7 publikacji mających łącznie 5 cytowań, przy czym pierwsze publikacje przypadają na 2010 rok. Warte uwagi jest także czasopismo „Accounting Organizations And Society”, które co prawda jest piąte na liście pod względem liczebności publikacji (cztery publikacje), jednak z łączną liczbą cytowań publikacji wynoszącą 10.

Pierwsza publikacja z obszaru raportowania CSR została zamieszczona w tym czasopiśmie w 1981 roku.

Tabela 6

Klasyfikacja czasopism w bazie lokalnej w których artykuły mają największą liczbę cytowań

Nazwa czasopisma	Liczba publikacji	Liczba cytowań lokalnych	Rok publikacji
Journal of Business Ethics	23	42	2000, 2003, 2005, 2006, 2008, 2009, 2010, 2011, 2014, 2015, 2016
Corporate Social Responsibility and Environmental Management	12	12	2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015
Business Strategy and the Environment	7	5	2010, 2013, 2014, 2015
Accounting Auditing & Accountability Journal	6	4	2013, 2015, 2016
Accounting Organizations and Society	4	10	1981, 2005, 2007
British Accounting Review	3	2	2013, 2014, 2016
Management Decision	3	1	2008, 2010, 2013
Sustainability	3	0	2015, 2016
2nd World Conference on Business, Economics and Management	2	0	2014
3rd Global Conference on Business, Economics, Management and Tourism	2	0	2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie stworzonej lokalnej bazy publikacji.

Uwagi końcowe

Analiza bibliometryczna obejmowała wielowymiarową analizę artykułów naukowych oraz konferencyjnych, które w tytule, abstrakcie lub w słowach kluczowych odnosiły się do raportowania CSR. Zastosowana metodyka badawcza pozwoliła na identyfikację i ocenę rozwoju raportowania CSR jako obszaru badawczego rachunkowości. Wnioski dotyczące efektów naukowych w zakresie raportowania CSR można sformułować następująco:

1. Już od pierwszych lat analizowanego okresu, raportowanie CSR było obszarem rozważań zarówno ekonomii, zarządzania jak również rachunkowości. Świadczą o tym tytuły czasopism, w których artykuły były publikowane. Można więc przyjąć, że w literaturze zagranicznej raportowanie CSR było od początku wiązane z obsza-

rem rachunkowości, a w szczególności z jej obszarem sprawozdawczym. Obecnie osadzenie raportowania CSR w rachunkowości jest ugruntowane, o czym świadczy dokonana analiza czasopism naukowych, w których badania były opublikowane.

2. Pierwsze publikacje powstawały w latach 1976–1986, jednak nie były one cytowane przez innych badawczy. Dopiero od publikacji R. Hooghiemstry z roku 2000 (11 cytowań) można obserwować systematyczne zwiększanie się liczby opracowań naukowych w obszarze raportowania CSR. W roku 2016 można zaobserwować spadek o 37% w stosunku do roku 2015 jednak może być on tylko pozorny i wynikać z opóźnienia wprowadzania publikacji z roku 2016 do bazy danych. Warto zatem obserwować ten trend w 2017 roku.
3. Poszukując przesłanek wzrostu zainteresowania badaczy raportowaniem CSR można wskazać inicjowane przez międzynarodowe gremia procesy internacjonalizacji czy też próby standaryzacji tego obszaru. Przykładowo w 2000 roku wydano pierwszą wersję standardów GRI. Warty odnotowania jest także istotny wzrost publikacji po roku 2009. W tym przypadku determinantą mógł być kryzys finansowy w 2008 roku, konsekwencje którego były badane, a wyniki publikowane w kolejnych latach. Biorąc pod uwagę, że w wielu krajach Unii Europejskiej i poza nią raportowanie CSR podlega kodyfikacji i zaczyna mieć charakter obligatoryjny należy przypuszczać, że w kolejnych latach nastąpi wzrost liczby publikacji naukowych w omawianym obszarze.
4. Publikacje w przeważającej części obejmują badania empiryczne dotyczące zakresu ujawnień w raportach CSR, determinant ujawnień CSR, zaś w mniejszym stopniu odnoszą się do ram teoretycznych raportowania CSR.
5. Poza jednym wskazanym wyjątkiem, badania polskich autorów nie zostały uwzględnione w bazie lokalnej. Z jednej strony jest to wynik lokalnego charakteru publikacji polskich badaczy, w większości pisanych w rodzimym języku oraz zamieszczania ich w polskich czasopismach nieuwzględnianych w międzynarodowych bazach (np. WoS). Ponadto, spora część dorobku naukowego jest nadal ujmowana w opracowaniach monograficznych co znacznie utrudnia rozprzestrzenianie się wiedzy naukowej.

Analiza bibliometryczna nie była wolna od pewnych ograniczeń w dużej mierze wynikających z samej natury tego rodzaju badań. Do podstawowych ograniczeń badania można zaliczyć: uwzględnienie w badaniu jednej bazy danych Web of Science oraz poddanie analizie wyłącznie artykułów naukowych oraz materiałów konferencyjnych.

Autorzy traktują niniejsze badanie jako wstępne i wymagające dalszej weryfikacji. W dalszych badaniach należałoby rozszerzyć zakres analizy na inne bazy danych, takie jak na przykład Scopus, czy polską bazę BazEkon. Badania można by także pogłębić, poddając analizie cytowania pośrednie (*co-citation analysis*), analizę skupień cytowań (*co-citation clustering*), współwystępowanie słów pozwalające na grupowanie podobnych obszarów badawczych (analiza klastrów). Ponadto, w badaniu można by uwzględnić inne słowa kluczowe, np. zintegrowane raportowanie (*integrated reporting*) dzięki czemu możliwe byłoby określenie nurtów badawczych w ramach raportowania CSR i powiązań między nimi.

Przeprowadzona analiza bibliometryczna dzięki przyjętej metodyce badawczej, pozwala na replikowalność badań przez co może podlegać intersubiektywnej sprawdzalności. Ścisłość metodyczna ma wpływ na jakość wniosków i może przyczynić się do poprawności stawianych hipotez czy interpretacji badań empirycznych w obszarze raportowania CSR.

Autorzy mają nadzieję, że przeprowadzone badanie będzie stanowiło ważny głos w dyskusji na temat ewolucji raportowania CSR w rachunkowości.

Literatura

- Chen, S., Bouvain, P. (2009). Is Corporate Responsibility Converging? A Comparison of Corporate Responsibility Reporting in the USA, UK, Australia, and Germany. *Journal of Business Ethics*, 87, 299–317.
- Cooper, S.M., Owen, D.L. (2007). Corporate Social Reporting and Stakeholder Accountability: The Missing Link. *Accounting Organizations And Society*, 32 (7–8), 649–667.
- De Bellis, N. (2009). *Bibliometrics and Citation Analysis: From the Science Citation Index to Cybermetrics*. Lanham, MD: Scarecrow Press.
- Dhaliwal, D.S., Li, O.Z., Tsang, A., Yang Y.G. (2011). *Voluntary Nonfinancial Disclosure and the Cost of Equity Capital: The Initiation of Corporate Social Responsibility Reporting*. *Accounting Review*, 86 (1), 59–100.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/95/UE z 22 października 2014 r. zmieniająca dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy. OJ L 330, 15.11.2014.
- Fortanier, F., Kolk, A., Pinkse, J. (2011). Harmonization in CSR Reporting MNEs and Global CSR Standards. *Management International Review*, 51 (5), 665–696.
- Golob, U., Bartlett, J.L. (2007). Communicating about Corporate Social Responsibility: A Comparative Study of CSR Reporting in Australia and Slovenia. *Public Relations Review*, 33 (1), 1–9.
- Hooghiemstra, R. (2000). Corporate Communication and Impression Management – New Perspectives Why Companies Engage in Corporate Social Reporting. *Journal of Business Ethics*, 27 (1–2), 55–68.
- Kincewicz, K., Żemigła, M., Mijał, M. (2012). *Bibliometria w zarządzaniu technologiami i badaniami naukowymi*. Warszawa: MNiSW.
- King, J. (1987). A Review of Bibliometric and Other Science Indicators and Their Role in Research Evaluation. *Journal of Information Science*, 13 (5), 261–276.
- Kryzstofiak-Szopa, J. (2006). *Badania cytowań w Filozofii Nauki*. Pobrano z: [BadaniacytowawFN-JuliaKryzstofiak-Szopa.pdf \(29.08.2009\)](#).
- Mio, C. (2010). Corporate Social Reporting in Italian Multi-utility Companies: An Empirical Analysis. *Corporate Social Responsibility And Environmental Management*, 17 (5), 247–271.
- Morhardt, J.E. (2010). Corporate Social Responsibility and Sustainability Reporting on the Internet. *Business Strategy and the Environment*, 19 (7), 436–452.
- Nowak, P. (2006). *Bibliometria, webometria. Podstawy. Wybrane zastosowania*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Olczyk, M. (2015). Konkurencyjność w literaturze ekonomicznej – analiza bibliometryczna. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 401, 338–348.
- Pindłowa, W. (1989). Bibliometria, informetria i scientometria – refleksje terminologiczne i wzajemne relacje. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zeszyty Historycznoliterackie*, 74, 63–73.
- Reynolds, M., Yuthas, K. (2008). Moral Discourse and Corporate Social Responsibility Reporting. *Journal of Business Ethics*, 78 (1–2), 47–64.
- Smith, L.C. (1981). Citation Analysis. *Library Trends*, 30 (1), 83–106.

- Stefaniak, B. (2008). Bibliometria w zarządzaniu informacją. W: D. Pietruch-Reizes (red.), *Zarządzanie informacją w nauce* (s. 17–32). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Ustawa z dnia 15 grudnia 2016 r. o zmianie ustawy o rachunkowości. Dz.U. 2017, poz. 61.
- Vuontisjarvi, T. (2006). Corporate Social Reporting in the European Context and Human Resource Disclosures: An Analysis of Finnish Companies. *Journal Of Business Ethics*, 69 (4), 331–354.
- Webster, B.M. (2001). O potrzebie tworzenia lokalnych indeksów cytowań dla analizy nauk społecznych (ze szczególnym uwzględnieniem socjologii). *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy*. Pobrano z: <http://www.ebib.pl/2001/29/bwebster.html> (24.02.2017).
- Wouters, P. (1999). Beyond the Holy Grail: From Citation Theory to Indicator Theories. *Scientometrics*, 44 (3), 561–580.

CSR REPORTING IN SCIENTIFIC LITERATURE – BIBLIOMETRIC ANALYSIS

Abstract: *Purpose* – Presentation of the results of a bibliometric analysis of scientific publications on CSR reporting, published between 1945 and 2017 in the Web of Science.

Design/methodology/approach – The study used the main methods of bibliometric analysis and was supplemented with HistCite software, which is a tool dedicated to this type of analysis.

Findings – The study has allowed the disclosure of changes in scientific literature in the area of CSR reporting. The study identified authors and publications relevant for the development of CSR reporting.

Originality/value – According to the best knowledge of the authors, this study is the first in Poland bibliometric analysis based on the presented methodology and on the CSR reporting. The study contributes to our better understanding of evolution of CSR reporting in accounting. The study was carried out using the HistCite tool, objectifying the results of the analysis. This tool also allowed for the visualization of links between publications in the form of histogram. The study's limitation is, among others, the fact that the study covers only one database.

Keywords: CSR reporting, bibliometric analysis, HistCite

Cytowanie

Matuszak, Ł., Różańska, E. (2017). Raportowanie CSR w piśmiennictwie naukowym – analiza bibliometryczna. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 4 (88/1), 323–336. DOI: 10.18276/frfu.2017.88/1-31.